

numismatisk rapport 130

Meddelelser fra Dansk Numismatisk Forening

Christian IV's specier 1646-1647 – slået i København

September 2016

bruun-rasmussen.dk

numismatisk rapport

Meddelelser fra Dansk Numismatisk Forening

Ansvarshavende:

Formand i Dansk Numismatisk Forening
Preben Nielsen
Gallionsvej 12. 2.th.
DK-1437 København K
Tlf. 20 20 78 16

Annoncer:

Birger Bentsen
Samsøvej 1 · DK- 4700 Næstved
Tlf. 55 77 19 66

Grafisk ansvarlig:

Torben Hansen
Tlf. 32 97 43 93

Tryk: Frederiksberg Bogtrykkeri A/S

Annoncepriser (excl. moms og evt. repro):

Side 2, 4 eller Bagsiden kr. 1.600
Helside $\frac{1}{1}$ (126 x 188 mm): kr. 1.400
Halvside $\frac{1}{2}$ (126 x 92 mm): kr. 800
Kvartside $\frac{1}{4}$ (126 x 43 mm): kr. 500

Copyright:

Gengivelse og kopiering af signerede artikler eller dele deraf er kun tilladt med forfatterens skriftlige tilladelse. Omtale og korte uddrag af artikler og meddelelser er tilladt med kildeangivelser.

Næste nummer: Primo november 2016
Deadline for bestilte annoncer:
21. oktober 2016

ISSN 0105-8126

Indhold

En ny sæson 2016/17 påbegyndes ...	5
<i>Anders Harck</i> Christian IV's specier 1646-1647 – slået i København	7
<i>Niels Stampe</i> Fra den numismatiske verden	17
Børser & Markeder og Auktioner ...	23
<i>Niels Stampe anmelder:</i> Katalog over olympiade-mønter ...	24
To "handige" Schweiz-kataloger ...	25
Sven Erik Dettmer 7. februar 1947 – 19. januar 2016 ...	27
Flemming Eis 8. juni 1957 – 23. februar 2016	28
Erling Franck 14. sept. 1921 – 18. marts 2016	29
Foreningsmøder i DNF... .. .	30
Bestyrelsen i DNF	31

Dansk Numismatisk Forenings møder:

Bethesda

Rømersgade 17, 1362 Kbh K, Israels Plads

www.numismatik.dk

SALG PÅ AUKTION? SÅ ER DET OS!

**NYT!
SKANFIL
HAR ÅBNET I
KØBENHAVN**

Vil du sælge dit materiale godt?

Vi har et godt salg hver gang og har derfor altid brug for nye indleveringer.

Vi søger **frimærker, mønter, postkort og pengesedler** til vore 4, årlige storauktioner og vore daglige internetauktioner.

Alt behandles af vore erfarne eksperter, der deler dit materiale op i passende lots, målrettet vore mange købere.

www.skanfil.dk

en del af Skanfil Auksjoner as, Norge

KONTORER I DANMARK:

Anker Jensens Vej 4 – 8230 Åbyhøj
Tlf. 4199 0299 E-mail: arhus@skanfil.no
Søparken 9, Nødebo – 3480 Fredensborg
Tlf. 4656 3857 E-mail: danmark@skanfil.no
Frederiksborggade 41 – 1360 København K
Tlf. 2091 1037 E-mail: københavn@skanfil.no

En ny sæson 2016/17 påbegyndes

Kære Venner. Efter en sommer med skiftende vejr i Danmark starter aktiviteterne i Dansk Numismatisk Forening igen i september måned. Er alt så ved det gamle – dertil må vi sige nej, ikke helt!

De første måneder i 2016 har givet bestyrelsen nogle udfordringer. Vi har haft nogle auktioner med stor omsætning og mange bud sendt på mail. Nu er det ikke et professionelt edb-program vi har til at håndtere disse mails, men en simpel (og økonomisk overkommelig) løsning som også kræver en del manuelt arbejde. Det sker derfor, at nogle mail ikke når at komme inden auktionen, selvfølgelig til stor frustration for de pågældende, som ønsker at indgive et bud. Vor opfordring er derfor, send jeres bud i god tid inden auktionen.

En anden udfordring er postforsendelser i Danmark. Tidligere havde vi alle et postkontor i nærheden, men Post Danmarks omlægninger har bevirket, at der er blevet færre postkontorer og postindleveringssteder. Ventetiden imellem man har fået et hammerslag, til man modtager mønten/mønterne føles som en uendelighed, men vi gør vort bedste. Ferie og helligdage i foråret kan dog komme i vejen. Bestyrelsesarbejdet bliver for de flestes vedkommende udført ved siden af et almindeligt arbejde.

Til fraktionsmøderne i foreningens bibliotek på Sønder Boulevard, har der været nogle uoverensstemmelser mellem medlemmernes forventninger, og uklarhed om hvilke regler der efter bestyrelsen mening er gældende. Det har givet anledning til nogle misforståelser. Bestyrelsen håber, at vi i fællesskab kan blive enige om placering af ansvar og nogle rammer hvorunder brugen af lokalet kan optimeres.

Auktionseftersyn i biblioteket stopper

Fremmødet til eftersynet af auktionsmaterialet har været markant vigende. Der har således været flere mandage, hvor der kun er mødt 1 eller 2 op for at se på auktionsmaterialet. Om nedgangen skyldes, at der nu er mulighed for at se de bedre mønter på nettet ved vi ikke.

Fra årsskiftet 2016/2017 har bestyrelsen derfor besluttet at stoppe eftersyn om mandagen, med mindre der kommer auktioner med mere end de sædvanlige 175-200 numre. Dette går naturligvis også ud over de, som ønsker at benytte biblioteket, men her må alternativt henvises til fraktionsmøderne.

MØNT BØRS 2016

Søndag 30. oktober · 10-16

**God stemmig i tre etager
med numismatiske emner
og ca. 30 internationale
handlere.**

**Medlemmer af DNF får tilsendt
gratis billet med næste nummer
af Numismatisk Rapport**

Radisson Blu Falconer Hotel
Falkoner Alle 9 · København
Metrostation Frederiksberg
Bus 8A og 9A · Entre DKK 80,-

Copenhagen Coin Fair
www.cphcoinfair.dk
Arrangeret af Dansk Numismatisk Forening

Christian IV's specier 1646-1647 – slået i København

Indledning

De Københavnske specier fra 1646-47 er i kataloger henvist til variantstatus (Hede 55D og Sieg 107.4). I sammenligning med mønter fra nyere tider, er dette noget uretfærdigt. Der er tale om en helt selvstændig udmøntning, som kun er til kongens eget kammer eller for privat regning (se Hede). Mønterne er altså ikke egentlig rigsmønt. Desuden er portrættet væsentlig anderledes end på de øvrige specier under de pågældende katalognumre (sml. Figur 1 og 2).

For det første er man ikke i tvivl om, at der er tale om en aldrende konge på de sene specier, og for det andet er klædedragten forsynet med en meget stor kniplingsbesat krave, som er meget anderledes end kraven på de tidligere specier (1624-34). Portrættet er i øvrigt interessant, idet kongen er vist i profil fra højre, hvilket kongen ikke ønskede på malerier efter ulykken med kongens højre øje i 1644. Kongen ønskede ikke at vise sit læderede ansigt, hvorfor malerier efter 1644 altid er i profil fra venstre (se Figur 8).

Portræterne på specierne fra 1646-47 er således inspireret af de tidligere specier, hvilket selvfølgelig er en formildende omstændighed i deres katalogisering som en variant af disse. Det kan så til gengæld hævdes, at portrættet på de

Af Anders Hærk

*Figur 1:
Speciedaler fra 1631.
Typen repræsenterer årgangene fra
1624-34, hvor kraven er dannet af
en mere eller mindre bølget krans.
Årstallet under rammen.*

*Figur 2:
Speciedaler fra 1647.
Typen repræsenterer årgangene fra
1646-47, hvor kraven er et fladt
udbredt stofstykke besat med stor
kniplingskant. Årstallet indenfor
rammen.*

Figur 3

Figur 3:
Forsidetype 1 med smalt portræt.

Figur 4:
Forsidetype 2 med udpræget tilbage-
lænet bredt portræt.

Figur 5:
Forsidetype 3 fra 1646 med bredt
portræt.

Figur 6:
Forsidetype 3 fra 1647 med bredt
portræt. Den mest almindelige
stempelvariant fra 1647.

Figur 7:
Forsidetype 3 fra 1647 med bredt
portræt. Den relativt sjældne og
formodentlig seneste stempel-
variant fra 1647.

Figur 4

Figur 5

Figur 6

Figur 7

sene specier er en form for historieforfalskning, da kongens øje på portrættet er ganske intakt.

Ud over portrætforskellen ses det også (Figur 1 og 2), at årstallet på de sene specier står inde i tekstrammen, mens det på de tidlige specier står under tekstrammen. Møntmesterinitialerne indtager på de sene specier pladsen under tekstrammen, medens disse initialer er placeret til venstre for rammen på de tidligere specier.

De her beskrevne karakterer er fælleskarakterer for specierne fra 1646-47, men inden for gruppen er der en markant variation, som er emnet for nærværende lille artikel. Der er inden for gruppen en klar hovedtype med nogle sjældne eller særdeles sjældne varianter.

Variationen i stemplerne

Som nævnt er der på forsiden tale om et portræt af den aldrende konge med en stor udbredt kniplingskrave. Under portrættet er der en tekstramme med kongens navn, titler og årstal. Nederst under rammen findes møntmesterens initialer og eventuelt møntmestermærket.

Der findes fem forsidestempler, som er vist i Figur 3-7. I figurerne er stemplerne ordnet i en rækkefølge, som jeg

Figur 8:
Maleri af Christian IV i profil fra venstre. Efter slaget på Kolberger Heide lod kongen sig kun male i profil fra venstre, så man ikke skulle se den læderede højre side af hans ansigt.
Maleri af Karel van Mander d.y. (1609-70). Frederiksborg.

antager er identisk med den rækkefølge, hvori de er fremstillet. Vi ser, at de to første stempler (Figur 3 og 4) er forsynet med både initialer for møntmesteren (Heinrich Köhler) og hans mærke (en ildrager).

Det andet stempel i rækkefølgen (Figur 4) rettes på et tidspunkt, så kun initialerne er til stede (se Figur 9). De underliggende initialer og mærket er imidlertid stadig tydelige.

Det sidste stempel fra 1646 er fremstillet med initialerne placeret symetrisk, og dette er også tilfældet på stemplerne fra 1647. Det er således oplagt at tolke tilstedeværelse af møntmestermærket som et tegn på tidlig fremstilling, og stempelrækkefølgen er så næsten givet ved denne karakter.

Figur 9: Mønt med forside type 2 med rettet stempel. Initialerne HK er rettet til et lidt større H, og ildrageren er rettet til et større K.

Det sidste stempel fra 1647 er ret sjældent forekommende, og jeg har derfor placeret det som det sidste, idet jeg antager, at udmøntningen er standset inden stemplet har nået en betydelig anvendelse. Det er selvfølgelig muligt, at stemplet ret hurtigt er blevet ødelagt og derfor er så forholdsvis sjældent forekommende. Rækkefølgen af de to sidste stempler er således ikke helt sikker, men en kobling med et bestemt bagsidestempel giver dog yderligere et argument for den opstillede rækkefølge (se senere).

Ud over forholdet med møntmesterens initialer må det også siges, at portrættet er nogenlunde identisk på de tre sidste stempler (Figur 5-7), hvorfor disse kan slås sammen til en fælles type. De to tidligste stempler er imidlertid afvigende fra denne fællestype (primært begrundet i tilstedeværelsen af ildrageren som møntmestermærke) og også meget forskellige fra hinanden.

Det første stempel (Figur 3) er stærkt afvigende med et smalt portræt af kongen, og i tekstrammen er der en uheldig deling af ordene REX (latinsk for konge) og OL (forkortelse af Oldenburg). Desuden følger årstallet kongens titler uden en selvstændig linie, og navnet indeholder en stavfejl (CHRITIANUS). I det andet stempel (Figur 4) er kongen markant tilbagelænet, men ellers er portrættet og tekst på denne forside type overensstemmende med fællestypen for de tre sidste stempler.

Der findes et større antal bagsidestempler (ialt 18 ifølge S. Aagaard), som fordeler sig på fire typer (Figur 10-13). Disse typer kan ikke helt indordnes i en tidsmæssig følge, idet den hyppigst forekommende type (14 stempler - Figur 10) er repræsenteret sammen med alle forsidestempler og specielt både med det første og de to mulige sidste forsidestempler. Denne type er karakteriseret ved et stort centralskjold på et simpelt kors med smalle korsarme.

En anden type vist i Figur 11 er repræsenteret med to stempler. Denne type er karakteriseret ved et stort centralskjold på et kors med brede arme, hvor hver korsarm er dannet af fire linier. Denne type forekommer med alle tre typer forsidestempler – men kun i 1646.

De to sidste typer er hver kun repræsenteret med et enkelt stempel. Stemplet i Figur 12 afviger, ved at centralskjoldet er omgivet af en partiel perlering. Dette stempel optræder kun med det første forsidestempel og altså kun i 1646. Endelig afviger stemplet i Figur 13 ved et lille centralskjold. Dette stempel med det lille centralskjold forekom-

Figur 10

Figur 11

Figur 12

Figur 13

Figur 10:
Bagsidetype 1.
Stort centralskjold på simpelt smalt kors.

Figur 11:
Bagsidetype 2.
Stort centralskjold på bredt kors, hvor hver korsarm er dannet af fire linier.

Figur 12:
Bagsidetype 3.
Stort centralskjold der på siderne er flankeret af perlerækker.

Figur 13:
Bagsidetype 4.
Lille centralskjold.

mer i både 1646 og 1647. I 1647 forekommer det kun med det i Figur 7 viste forsidestempel, hvilket er et argument for, at dette forsidestempel er det tidligste stempel fra 1647. Bagsidestemplet med det lille centralskjold er interessant, idet det typemæssigt er identisk med bagsidestempler på Peder Grüners specier fra 1631-34. Identiteten er ikke begrænset til det lille centralskjold, men også forsiringernes udformning.

Jeg har ikke konstateret stempelidentitet, men dette bør efterforskes. Stempelidentitet med specier fra P. Grüner er dog ikke at forvente, da der er tale om vidt forskellige udmøntninger på forskellige lokaliteter og tidsmæssigt adskilt af mere end ti år. Desuden ses typen med den pågældende skjoldform og denne type forsiringer allerede på halvspecier fra Schwabe i 1627-8, hvorfor den pågældende udformning må betragtes som en standardtype.

Mønternes typologi

Efter nu at have set på de forskellige stempeltyper, kan der opstilles følgende typologi for speciemønterne fra 1646-47 (Hede 55D el. Sieg 107.4).

Type 1.

Forside. Smalt portræt. HK og ildrager. Årstal ikke på selvstændig linie.

Bagside. Stort centralskjold på simpelt smalt kors. Centralskjoldet delvis omgivet af perler.

1646 Schou 25. Typen er meget sjælden (mindst to i privateje).

Type 2.

Forside. Smalt portræt. HK og ildrager. Årstal ikke på selvstændig linie.

Bagside. Stort centralskjold på kors, hvor hver af armene er dannet af fire linier.

1646 Schou 24. Typen er sjælden. Schou har ikke angivet et særligt nummer for denne type, men den findes altså i aftrykssamlingen som stempelvariant under Schou 24.

Jeg har ikke tegning af bagsidestemplet, hvorfor en afbildning fra Hede's auktionskatalog er vist. Bagsidestemplet er af samme type som det i Figur 11 viste, men der er tale om et andet stempel.

Type 3.

Forside. Smalt portræt. HK og ildrager. Årstal ikke på selvstændig linie.

Bagside. Stort centralskjold på simpelt smalt kors.

1646 Schou 24. Typen er sjælden.

Type 4.

Forside. Bredt tilbagelænet portræt. HK og ildrager. Årstal på selvstændig linie.

Bagside. Stort centralskjold på kors, hvor armene hver er dannet af 4 linier.

1646 Schou 22. Typen er sjælden. Findes med rettet forsidestempel så der kun er HK. 1646 Schou 17 er uhyre sjælden.

Type 5.

Forside. Bredt tilbagelænet portræt. HK og ildrager. Årstal på selvstændig linie.

Bagside. Stort centralskjold på simpelt smalt kors.

1646 Schou 23. Typen er ikke almindelig. Findes med rettet forsidestempel så der kun er HK. 1646 Schou 19 og 20 er almindelig.

Type 6.

Forside. Bredt tilbagelænet portræt. HK rettet fra HK og ildrager. Årstal på selvstændig linie.

Bagside. Lille centralskjold på simpelt kors.

1646 Schou 21. Typen er ikke almindelig. Typen, hvor forsidestemplet ikke er rettet, er for mig ukendt.

Type 7.

Forside. Bredt portræt, som ikke er udpræget tilbagelænet. Stemplet kun med HK. Årstal på selvstændig linie. *Bagside.* Stort centralskjold på kors, hvor armene hver er dannet af 4 linier.

1646 Schou 18. Typen er meget sjælden. (I Schou's beskrivelse anføres 'HK og ildrager', men staniolaftrykket er uden ildrager. Se også Bruun Rasmussen 12/5-2015 lot. 5137).

Type 8.

Forside. Bredt portræt, som ikke er udpræget tilbagelænet. Stemplet kun med HK. Årstal på selvstændig linie. *Bagside.* Lille centralskjold på simpelt kors.

1647 ukendt af Schou. Typen er uhyre sjælden – måske unik. (Højland 9/5 2003).

Type 9.

Forside. Bredt portræt, som ikke er udpræget tilbagelænet. Stemplet kun med HK. Årstal på selvstændig linie. *Bagside.* Stort centralskjold på simpelt smalt kors.

1647 Schou 13, 14 og 15. Typen er almindelig.

Opsamling

Det fremgår af ovenstående oversigt, at kun to af de opstillede typer (5 med rettet stempel og 9) er virkelig almindelige. Hovedtypen for disse specier er altså en forside med initialerne HK (ildrageren fjernet eller fraværende) og en bagside med et stort centralskjold på et simpelt smalt kors. Inden for denne 'hovedtype' kan portrættet så være tilbagelænet eller ikke tilbagelænet.

De øvrige typer må alle betragtes som afvigende varianter, der er fejlbehæftede (stavfejl og tilstedeværende ildrager) eller forskønnet (specielt kors, lille skjold eller perlering om skjoldet). Det lille skjold er måske ikke tænkt som en forskønnelse, men derimod blot en tilbagevenden til en gammel kendt type.

Alt i alt ser vi, at denne møntgruppe, som hidtil (noget uretfærdigt) er blevet henvist til en variant af Christian IV's mest almindelige specietyper, udgør en interessant udmøntning med mange selvstændige varianter.

Litteratur

Hede H. (1964): Danmarks og Norges mønter.

Dansk Numismatisk Forening.

Siegs Møntkatalog (2015). Siegs Forlag.

Schou H.H.: Beskrivelse af Danmarks og Norges mønter 1448-1923. København 1926.

KØB · SALG · VURDERING

Italienske og udenlandske mønter og pengesedler samt italienske medaljer

Numismatik Farina

Mørbjergparken 7 · Vindinge · 4000 Roskilde · Tlf./Fax. 46 36 80 95 · E-mail: farina@privat.dk

Mønter, pengesedler og frimærker købes

- Toppriser gives for større danske og nordiske årgangssamlinger, bedre mønter før 1874 samt ældre pengesedler. Andre lande har også interesse.
- Omfattende realisationer og restboer købes, som afhentes og betales omgående.
- Frimærkesamlinger med ældre klassisk materiale, bedre postkort og breve samt julemærkeark før 1960 købes også.
- Ring gerne på Tlf. 2099 9520, så vi kan aftale en vurdering.
- www.numisphil.dk

Numisphil

Mønter, pengesedler & frimærker

E-mail: info@numisphil.dk, Telefon: (+45) 2099 9520

www.numisphil.dk

Fra den numismatiske verden

DEN KONGELIGE MØNT begynder fra 2017 at outsource sin produktion af mønter og sedler. Finland har vundet en fire-årig kontrakt, bl.a. grundet deres høje kvalitetsniveau og sikkerhedskontrol.

Det er en forventet nedgang af mønter og sedler i omløb, der 'tvinger' Den Kongelige Mønt til at sænke omkostningerne, efter at have været en national institution i over 500 år.

BERLIN. På World Money Fair i begyndelsen af året fiskede en polsk samler en masse billige mønter op af en rodekasse. Efter at mønthandleren havde vejet mønterne til fem kilo, stak polakken den forundrede handler en forgyldt plastikpose med lutter krøllede og foldede sedler. De var både snavsede og stank, men adskillige så stadig gyldige ud.

Handleren var tilfreds med at komme af med sine 'usælgelige' mønter, og han brugte vist nok lige så lang tid på at folde sine nyerhvervede sedler ud, som samleren havde brugt på at finde sine mønter . . .

ROM. I Roms kejsertid blev urin opsamlet i offentlige beholdere rundt om i byen. Da Vespasian i år 69 skulle have fyldt statskassen op, pålagde han en upopulær skat på den skrappe lugt.

Kejseren skulle ifølge overleveringer have holdt nogle af indtægterne op til sin søn, Titus' næse og spurgt ham, om pengene lugtede, hvad denne måtte sige nej til. Vidste du, at offentlig toiletter i Paris kaldes 'vespasiennes' og i Italien 'vespasiemi'? Jeg gjorde ikke.

HANDELSDOLLAR 1873-1935. Den vestlige verdens stigende handel med Østen krævede sølvpenge i høj legering. Til dette formål var den spanske 8 realer med en finvægt på 24,5g, udmøntet i Mexico, veletableret. Andre stormagter ville også være med med egne mønter.

Mange lande har lavet handelsdollar, også Danmark, så her skal udover Spanien kun nævnes fire andre landes handelsdollar, som havde stor udbredelse.

USA udmøntede handelsdollar i blot 12 år, nemlig

Af Niels Stampe

Offentlige romerske samtale-toiletter i Ephesos. Toiletterne skulle efter fotografens mening være ganske behagelige og praktiske – for som han siger; "så kan både gøremål og aftaler ordnes på samme tid".

Foto: Niels Nielsen.

USA

Storbritannien

Mexico

1873-1885. Sølv blev tilpasset konkurrenternes, men møntens vægt er 0,4g lavere end den normale US dollar. Handelsdollaren blev kun udmøntet til handel indtil 1878. Fra 1879 til 1885 blev den udmøntet i høj kvalitet til samlere. I alt blev der udmøntet 36 mio. Da kineserne ikke forstod inskriptionerne, blev de i stor stil kontramarkeret. Så stor, at i dag er en dollar uden chopmarks mest eftertragtet blandt samlere.

Mellem 1875 og 1877 udstedte Japan handelsdollar efter samme koncept. En drage på den ene side og et skrifttegn på den anden side. Også Frankrig ville være med. De kaldte deres handelsdollar for piaster, og den var til brug i Fransk Indokina og i Sydøstasien.

Storbritannien prægede mellem 1895 og 1935 over 262 mio. handelsdollar til brug i deres kolonier og til handel med Kina. Mexico-modellen har legering .903, som ikke står på mønten. På de fire nævnte landes dollar står .900. Man kan til dels sige, at de er forløbere for nutidens en unze mønt, som selvfølgelig er samlerværdig, men som også bruges til værdiophobning og til spekulation.

SAMPLERMARKEDET lige nu kan altid drejes, alt efter, hvem, man spørger. Det er uomtvistelig, at internettet har taget kunder fra auktionshuse, børser og handlende. Om der så er kommet nye kunder/samlere til, kan man kun håbe på, men ikke vide.

Der er dog tendenser i sol og måne, at når samlere har været væk en-to-tre år fra face-to-face med andre samlere og handlende, så savner de kontakten og spændingen, og begynder igen at møde op til live-auktioner, være på børser og gå på opdagelse, rode i mapper og diskutere med handlende og andre samlere.

Ved Westfälische Münzbörse i foråret i Dortmund klagede de ca. 90 handlende ikke – for knap 1.000 publikummer strømmede til.

ODENSE. Fyns Numismatiske Forening (FNF) havde 50-års jubilæum 14. maj 2016. Det blev fejret med et 36 sider, illustreret jubilæumshefte med højdepunkterne i foreningens historie: Oprids af hverdagen i klubben, resume fra store børser fra dengang møntsamlariet

FYNS
NUMISMATISKE
FORENING

50-års jubilæum
14. maj 2016

Femmer-bande (bestyrelsen) i Fyns Numismatiske Forening.
Øverst: Elisabeth Stampe og Klavs Jensen (møntmester).

Nederst: Arne Brandhøj (fmd.), Kurt Ravn og Paw Hestekjær (kasserer).

boomede og anerkendelse af de personer, som har været ildsjæle.

Da FNF toppede havde klubben 220 medlemmer. I dag ligger tallet på knap 60. To medlemmer har været med fra begyndelsen i 1966. De blev udnævnt til æresmedlemmer. Jubilæumsfesten foregik på sidste mødeaften inden sommerferien med lækkert smørrebrød, gewesener og gratis lotteri.

Ugen efter holdt FNF en mindre børs med god stemning og udlevering af en snurremønt til medlemmer. Begrænset oplag: 75 stk. i messing kun til medlemmer og 100 stk. i andet metal til fri salg. Hvis ingen protesterer er FNF den tredjeældste, nulevende møntklub i Danmark efter DNF og Horsens.

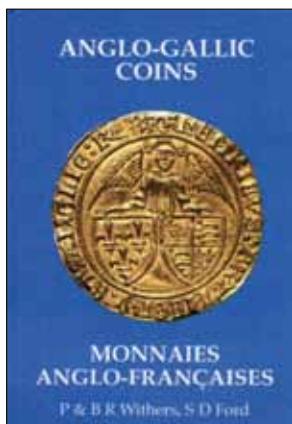
EGNE MØNTER. Argh! Selvfølgelig er det mere medaljer eller plaketter. Men nu kan man for en startpris på 20 euro få lavet pænt, store dingener med billeder af sig selv og andre til enhver tænkelig anledning og med selvvalgt tekst i omskriften.

Ingen forbyder en at indskrive både kroner og euro. Me-e-n-n, ser det ikke lidt billigt ud, hvis der under ens kone eller svigermor 'kun' står 20 kroner?

Se mere på btn-muenzen.de/meine-muenze

WALES. Paul og Bente Withers, der driver mønthandelen Galata Coins, har alene eller sammen med medforfattere udgivet en række kataloger om de mindre nominaler

af engelske middelaldermønter med fine detaljebeskrivelser. Det har de fået megen anerkendelse for.

Steve D. Ford er medforfatter af et nyt 200 sider katalog, Anglo-Gallic Coins, (79 euro) med over 600 ill., som dækker engelske kongers besiddelser på kontinentet 1154-89 og 1422-61.

VIDSTE DU, at i middelalderen var peber mere værdifuldt end guld? Så dyrt var det, at kongelige satte tjenere til at vogte det døgnet rundt. Peberet kom fra Østen, og først i 1498, da Vasco da Gama fandt søvejen rundt om Kap Det Gode Håb til Indien, blev arabernes monopol brudt.

LONDON/PARIS. I 2015 udkom tredje dobbeltbind i kassette i serien Roman Provincial Coinage, udgivet af de nationale museer i London og Paris. Værket omfatter Nerva, Trajan og Hadrian år 96-138. 972 sider, 5 kort og 340 tavler. Koster 195 eng. pund.

FALSKE pengesedler er blevet et samlerområde i sig selv. Især dem, som er vellignende og er blevet brugt i særlige anledninger eller for at opnå noget. De fleste kender eller har hørt om Operation Bernhard, hvor tyskerne trykte millionvis af falske engelske 5 pund sedler.

Under den amerikanske borgerkrig trykte både syd- og nordstaterne falske pengesedler for at undergrave hinandens økonomi.

En af de dygtigste forfalskere i nyere tid hed Mark Hofmann, som i 1980'erne efterlignede mormonernes 5, 10, 20 og 50 dollar sedler. Bare for at bevise, at han kunne narre samlere. Han havde ingen modeller af de højeste værdier, så dem lavede han efter sit eget hovede. Ingen vidste åbenbart, hvordan de skulle se ud, så ingen protesterede. Et sæt med nydeligt eftergjorte underskrifter er set solgt for 35.000 dollars!

TJAH, hvad skal man mene om British Virgin Islands nyeste 1 dollar, 85x19 mm. Den må være god til at lave hul i ens bukselomme, og den kan vel også i en snæver vending bruges som stikvåben! Motiver: dronning Elizabeths 90-års fødselsdag og Big Ben, som mindes 160 år efter sin første støbte klokke. . !

Siden 2012 har tårnet i øvrigt heddet Elizabeth Tower.

Elizabeth Tower med Big Ben

Tårnuret viser tyve minutter i tre om morgenen, netop det tidspunkt, hvor dronningen smuttede ud af sin mors mave - 21. april 1926.

TRÖDLER er navnet på Europas største samletidsskrift. Juli-nummeret er på 116 sider. Lister dato på ca. 4000 antik-, loppe-, kræmmer-, skrammel-, fiske-, flodmærker, byfester og andre events i især Tyskland og Østrig. Omtale af samlergenstande med auktionspriser.

Der er også møntsamlinger til salg med illustrationer på nettet. Hefte 5 euro, årsabo. udland 68 euro, men bed evt. først om et prøveeksemplar på gemiverlag.de

MÜNZE Österreich er en stor forretning, som har 200 medarbejdere. De producerer bl.a. de populære Wiener Philharmoniker 1-unze mønter i guld og sølv og nu også i platin. De laver ligeledes mønter for andre lande. Den samlede vægt af en dagsproduktion beløber sig til svimlende 5 ton. Årlig omsætning 1.6 milliarder euro!

STORBRIANNIEN har udsendt en 50 pence i flere metaller til erindring af 150-året for Beatrix Potter, som er forfatter til de populære børnebøger om Peter Kanin. Potter havde også andre talenter, som at skrive videnskabelige værker.

NEW YORK. D. Brent Pogue collection menes at være verdens mest værdifulde samling. Anden auktion ud af seks er netop solgt. Intet under, at Stack-Bowers og Sotheby's har svært ved at få armene ned, for salget indbragte bl.a. 26 mio. dollars for kun 106 eksemplarer af de tidligste amerikanske mønter i topkvaliteter – men alligevel. . .

De to første auktioner har foreløbig indbragt 50 mio. dollars – ufatteligt stort beløb. Det kan illustreres ved, at hvis du tæller et ciffer pr. sekund, så vil det tage dig 578 dage at nå til 50 mio. . .!

CALIFORNIA. To stk 1-cent i kobber, en såkaldt "Silver Center Cent" fordi midten af mønten har en kerne af sølv, og en såkaldt "Birch Cent" er lige blevet solgt i auktionshuset Anaheim i Californien for den nette sum af 5,7 mill. kroner. Silver Center Centen skulle efter sigende være fundet af en mand i en engelsk pub i 1960'erne.

Borgerkrigsmønter er noget gedelort

“Det endelige punktum for de to Klipping-sønners misregimente blev først sat tre år efter Christoffers død. Det år blev det bestuttet at holde op med at slå danske mønter. Det tjente intet formål længere, for selv den dumme bonde havde opdaget, at danske mønter var ringere end gedelort. Hvis man absolut skulle bruge penge, måtte man skaffe sig lybske mark eller franske grot, og det var ikke nemt”.

Ebbe Kløvedal Reich; *Ploven og de to sværd*, 1982

DNFs ordinære generalforsamling

Lørdag 29. oktober 2015, kl. 17.30

Radisson Blu Hotel, Falkoner Alle 9, Frederiksberg

Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, skal være formanden i hænde senest én måned inden generalforsamlingen.

Roskilde Mønt- & Frimærkehandel ApS

Se vores webshop på:

www.roskildeonline.com

Algade 28 • 4000 Roskilde • Tlf. 4636 7419 • Fax 4636 7418
roskildefrimont@hotmail.com

Bygballe Coins

Køb – Salg – Vurdering

Danske mønter, medaljer og numismatisk litteratur

www.bygballecoins.com

AUKTIONER

sixbid.com, skanfil.dk, bruun-rasmussen.dk, kuenker.de, muenzzentrum.de, peus-muenzen.com, CNG.com, Gorny & Moss.de o.m.fl.

BØRSER & MARKEDER

COPENHAGEN COIN FAIR søndag 30. okt. kl. 10-16.
Radisson Blu Falconer, Falkoner alle 9, Frederiksberg.
Dansk Numismatisk Forening. Entré 80 kr.
(medlemmer af DNF gratis med tilsendt billet). cphcoinfair.dk

LONDON. Hver lørdag Charing Cross Market, Embankment Place.

LONDON. 5. nov. The London Coin Fair. coinfairs.co.uk

LONDON. Coinex 2016, 30. sept.-1. okt. The Millenium Hotel, 44 Grosvenor Square.

PARIS. 15. okt. 66. møntbørs. Palais Brongniart. snennp.com

BERLIN. 15.-16. okt. Numismata. numismata.de

UDSTILLINGER

GRAZ: 'Münzwesen der Steiermark, Münzkabinet Schloss Eggenberg.

BASEL: 'Weltgeschichte in der Hand' - Historisches Museum.

ZÜRICH: 'Antike bis zur Gegenwart' - Money Museum.

HANNOVER: 'Eine königliche Sammlung' - Niedersächsisches Landesmuseum.

Af Niels Stampe

Katalog over olympiade-mønter

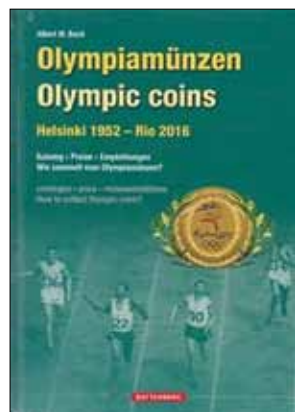
'Olympiademønter er uforgængelige historiske vidnesbyrd om usædvanlige sportslige og berømte menneskelige præstationer. De står for venskab over alle grænser i hele verden i den olympiske ånd'. Det lille citat er frit oversat fra en af de første sider i kataloget.

Indledningen fortæller, at olympiske lege opstod i antikkens Grækenland år 776 f.Kr. til ære for Zeus. Der var da tre slags mønter, som kan forbindes med byen Olympia, bl.a. de normale udmøntninger med Zeus' portræt, som de tusinder af gæster skulle benytte. Så er der de mønter, som blev givet til vinderne og skulle markere begivenheden i al evighed plus der var konger, som satte deres eget portræt på mønterne for at vise, at de hørte til Zeus' inderkreds. Det gjorde bl.a. makedonske Philip II. Han kom fra det nordlige Grækenland og blev i Olympia betragtet som en barbar. Da han imidlertid gik hen og vandt, udmøntede han den velkendte tetradrakme med Zeus på forsiden og ham selv til hest på bagsiden.

Den første erindringsmønt om olympiske lege i nyere tid udkom til legene i Finland i 1952. De næste mønter udkom først 12 år senere, nemlig i 1964. Siden er der kommet OL-mønter i anledning af alle sommerlege og næsten alle vinterlege. I alt har forfatteren registreret 532 basismønter, men tallet løber op i 992 typer, når varianter og metalarter medtælles. Der er også lavet OL-mønter i lande, som ikke er værtslande. De er ikke officielle og tæller ikke med her.

Ud over at være erindringsmønter er OL-mønters fornemste opgave at skabe overskud til at medfinansiere legene, som efterhånden løber op i astronomiske summer. En af foregangsmændene bag mønterne er netop bogens forfatter, Albert Beck, der også er også ophavsmand til World Money Fair, først i Basel og senere i Berlin. Han kom ligeledes ind i den olympiske komites inderkreds, hvor flere var passionerede frimærke- og møntsamlere. Sammen med dem kunne Beck i en samlerekommision være med til at præge udgivelser af olympiske samlereobjekter. I sit tidsskrift MünzenRevue, som han startede i 1969 kunne han promovere OL-mønterne så meget, at der i dag er en bred samlereinteresse for dem.

Olympiske Lege er en af de største sportsbegivenheder i verden. Et stort publikum tørster efter en erindring

Albert M. Beck:
Olympiamünzen Helsinki 1952 – Rio 2016.

192 s., ill. i farver, 17x24 cm, indb. **Pris 29.90 euro.** Battenberg/Gietl Verlag, Postfach 126, D-93122 Regensburg.

derfra. Også mønter. I anledning af vinter-OL i Vancouver 2010 blev der udgivet 127 forskellige versioner. Den blev let slået af London 2012 med 149 forskellige, fordelt på motiver, prægeversioner og prøvemønter, mens OL i Rio officielt 'kun' er på 36 motiver.

Mens man således undrer sig over, hvad der kan lade sig gøre, må man anerkende, at forfatteren har skabt en gennemarbejdet og læseværdigt katalog. Der er en kort historisk rids om legenes opståen, antikke mønter knyttet til Olympia, hvordan legene genopstod i vor tid plus det vigtigste: katalogdelen med alle mønter vist i farver, beskrevet med de nødvendige fakta som metalart, vægt, størrelse og oplag. Alle olympiske sommer- og vinterlege har sit eget kapitel med tilføjelse af antal deltagerlande, atleter, konkurrencer og discipliner. Og så en oversigt over de førnævnte 992 udgaver, som igen er inddelt i otte grupperinger.

Kataloget er med både engelsk og tysk tekst. Mønterne har fået AMB-numre.

Er man bidt af OL-mønter, må denne første udgave derom være et must.

Philip II markerer sin sejr i Olympia
Finland udmøntede 1951 første
OL-mønt i nyere tid

To "handige" Schweiz-kataloger

Danske møntsamlers bibel er Sieg's katalog. Schweizerne har deres Neuer HMZ-Katalog, som består af to bind: Det første bind indeholder knap 650 mønter fra antikken til middelalder. Det dækker over 54 områder. Andet bind rummer knap 1.400 forskellige mønter fra ca. 90 områder..

Anmelderen har altid betragtet mønter fra Schweiz som spændende, men også som et uoverskueligt tema, man skulle brænde for at kaste sig over. Skepsissen er dog her gjort til skamme med to både handige og meget overskuelige kataloger. Forfatterne er begge erfarne numismatikere. Jürg Richter er leder er auktionsfirmaet Sincona i Zürich, som er en af de store spillere i verden.

Katalogernes opbygning er som nævnt overskuelige. Mønterne er delt op i områder, byer, kanton, forbund,

Ruedi Kunzmann/Jürg Richter:

Neuer HMZ-Katalog. Band 1: Die Münzen der Schweiz. Antike bis Mittelalter.

Ca. 350 sider, ill., 2. oplag 2011. 12x19 cm, indb.

Pris 29.80 euro.

Band 2: Die Münzen der Schweiz und Liechtensteins 15./16. Jahrhundert bis Gegenwart.

Ca. 650 sider, ill., 7. oplag 2011, 12x19 cm, indb.

Pris 29.80 euro.

Gietl Verlag, Postfach 166, 93122 Regenstauf.

fyrste- og grevskaber samt bispedømmer m.fl. Alle begynder med et lille indledende kapitel med de vigtigste fakta.

Hvert eneste katalognummer er med klare afbildninger. De første mønter, der kendes i Schweiz er fra keltertiden, hvor man imiterede bl. a. græske kong Philipps guld- og sølvmønter. De fik med tiden deres selvstændige præg, og som man kan områdebestemme eller bestemme efter, hvor de er fundet i størst antal. Ved siden af illustrationerne er vist det eller de mønttegn, som kendetegner, hvor mønten hører hjemme.

Efter kelterne følger merovingerne, inden man i slutningen af det ottende århundrede begynder at knytte navne til mønterne. Et særskilt afsnit af en række mønter fra 11.-15. århundrede er fra et såkaldt Fraumünsterabtei i Zürich, som jeg formoder er udmøntet af eller for et kloster, drevet af nonner, og som er tilknyttet en domkirke. Der er tale om små sølvmønter i 10- og 25-øres størrelse og forbavsende klare i detaljer.

Vurderingspriserne er med fire kvaliteter for de ældste mønters vedkommende og i fem kvaliteter for mønter fra middelalder til nutid – i schweizerfrank, forstås!

Jo længere vi kommer op i tiden, begynder der at komme oplagstal med. Fra 1974 optræder møntsæt for første gang. Fra år 2000 ligeledes med babysæt, som ekstra indeholder en medalje med en bjørn.

Hvor der er mennesker involveret, begås der fejl. Således også her. Der listes godt 100 numre med de mest almindelige fejlprægede mønter.

Katalogerne er velunderbyggede med litteratur- og afbildningsfortegnelse samt henvisninger til salgs- og auktionskataloger. Noter står med mindre skrift. Er der slået afslag af en mønt i andre metaller, så efterfølges beskrivelsen med lille skrift, bestående af blot to bogstaver: Ag for sølv, me for messing, NP (Nachprägung) for senere prægninger. Meget pladsbesparende.

En lang række eksperter har bidraget til katalogerne, og store firmaer har været sponsorer, så katalogerne kan fås til gunstige priser.

Lichtenstein er medtaget med 43 katalognumre fra 1627 til 2006. Indtil 1920 baserede det lille fyrstedømme sin møntenhed på Østrig. Efter 1920 har man tilpasset sig schweizer-franken – og det er den møntenhed, der bruges i dag.

Sven Erik Dettmer

7. februar 1947 – 19. januar 2016

Sven Erik Dettmer er født og opvokset på Frederiksberg lige bag Forum. Han blev uddannet røntgenlæge, og har været ansat på flere hospitaler her i Danmark, sidst på Ringsted Sygehus. Sideløbende med arbejdet på hospitalerne havde han også arbejde på en røntgenklinik. Han var utrolig glad for sit arbejde og fik senere speciale i mammografi scening, som han arbejdede med de sidste 15 år. Sven Erik gik på pension for fem år siden, men fortsatte med arbejdet to dage om ugen.

Efter Sven Erik begyndte at samle på mønter blev han medlem af flere møntklubber, her deltog han gerne i møder og udstillinger og i 1987 blev han kasserer i Møntklubben for Udenlandsk Mønt, en post som han varetog med stor omhu indtil sin død. Sven Erik blev således et markant medlem i bestyrelsen, og han deltog flere gange med udstillinger for foreningen. Ved disse lejligheder var det altid en fornøjelse at diskutere, pudsigheder ved og problemer med mønterne fra det aktuelle emne som var valgt. De numismatiske interesser var mangesidige, mønter fra Trankebar, handelsmønter, kontramarkerede og antikke mønter.

Sven Erik blev medlem af Dansk Numismatisk Forening i februar 1989, han er nok ikke kendt i en videre kreds af foreningens medlemmer, han deltog kun lejlighedsvis i medlemsmøderne, da onsdag var reserveret til en anden af hans store interesser: bridge-spillet, hvor han også var medlem af flere klubber.

Havde vi brug for hans hjælp var han altid imødekommende. I forbindelse med Dansk Numismatisk Forenings 125 års-jubilæum 2010, opstillede han en udstilling af kontramarkerede mønter på Nationalmuseet, en opgave han var glad for og stolt af.

Sven Erik og hans hustru Mona var gerne deltagere i turene

Af Niels Nielsen, Cornelius Johansen og Preben Nielsen

til World Money Fair i Berlin, som afholdes i slutningen af januar eller i begyndelsen af februar. Her blev det en tradition at Sven Erik fejrede sin fødselsdag en af dagene under opholdet. Andre rejsemål til historiske steder, blev det også til med gruppen af møntsamlervenner. Vi har haft mange gode timer også udenfor de traditionelle foreringsrammer.

Sven Eriks gode humør og positive tilgang til løsning af eventuelle problemer vil blive savnet.

Æret være Sven Erik Dettmers minde.

Flemming Eis

8. juni 1957 – 23. februar 2016

Af Preben Nielsen

Flemming Eis blev født og voksede op i Dronninglund i Vendsyssel. Et forhold han ikke fornægtede, når han berettede om hvordan, en pris altid skulle forhandles ned i forbindelse med en handel.

Han blev uddannet kommis, og det var her interessen for at samle mønter begyndte.

Flemming blev medlem af Dansk Numismatik Forening i 1987, og hans interesse gik fra de officielle mønter til poletter og private pengetegn, hvorfor han også blev medlem af Danish Token Club. Her blev han på generalforsamlingen i 2004 valgt ind i bestyrelsen, og få måneder senere overtog han formandsposten. En post han bestred indtil sin død.

Han opbyggede en stor samling vognpoletter (til indkøbsvogne), og i 2010 i forbindelse med Dansk Numismatisk Forenings 125 års-jubilæum udstillede han en del af disse i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling på Nationalmuseet. Flemming havde det princip, at man ikke kunne købe en polet af ham, men han ville gerne bytte, hvis man havde en polet, man kunne undvære.

Vi kommer til at savne Flemmings store kendskab til det "specialområde" – poletter, private betalingstegn med videre, som fik den store interesse i de sidste år af hans liv.

Æret være Flemming Eis' minde.

Erling Franck

14. sept. 1921 – 18. marts 2016

Erling Franck er uddannet civilingeniør og han kom i 1947 til Dansk Textilforsknings Institut som forsknings-assistent. Siden blev han forfremmet først til afdelingsleder og senere til laboratorieforsker. I 1959 og 25 år frem var han direktør for Dansk Textil Institut.

Erling Franck havde foruden slægtsforskning interesse for numismatik og han blev medlem af Dansk Numismatisk Forening i februar 1969. I de følgende år deltog han jævnligt i foreningens møder, der på det tidspunkt afholdtes på Nationalmuseet. Fra 1996 og ca. 10 år frem var han en respekteret og kompetent dirigent ved foreningens årlige generalforsamlinger.

Hans interesse var koncentreret om de danske og norske mønter og han opbyggede en fin og repræsentativ samling, der gik fra Knud den Store til Margrethe 2. Det var ham en glæde, at mønterne blev solgt i Dansk Numismatisk Forening, og han fik, skønt et skrøbeligt helbred, også lejlighed til at overvære en del af auktionen i oktober 2014.

Erling Franck var også gennem en årrække medlem af "Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings Venner", hvor han trofast deltog i selskabets årsmøder.

Æret være Erling Francks minde.

Af Preben Nielsen

DANSK NUMISMATISK FORENING

Medlemsmøder

Medlemsmøderne med auktioner afholdes onsdage i:

Bethesda

Rømersgade 17, 1362 Kbh K

Auktionseftersyn kl. 18.15 - 19.00

Auktion kl. 19.15

Fraktionsmøder

Fraktionsmøderne afholdes kl. 19.00-21.00 i foreningens bibliotek:

Sønder Boulevard 65, Stuen
København V

MEDALJER

Mandag 4. april kl. 18 - 20

Bemærk mødet er flyttet fra 21. marts
Vi inviterer Henrik Wiberg og taler om medaljefremstilling anno 2016.

Mandag 2. maj kl. 18 - 20

PENGESEDLER

Første tirsdag i måneden kl. 19-21

6. september Polen
4. oktober Syd Afrika
1. november Central Asien

ANTIK & MIDDELALDER

Onsdag 28. september kl. 19.00

Svend Hovard tilbyder: "Den romerske provins - mønter og ruiner, Spanien - del 2".

Bestyrelsen

Formand

Preben Nielsen
Galionsvej 12, 2. th.
DK-1437 København K
20 20 78 16
formand@numismatik.dk

Næstformand

John Lind
53 20 26 56 - til kl. 21.00
webmaster@numismatik.dk

Bestyrelsesmedlem

René Villadsen
40 56 89 06
nyhedsbrev@numismatik.dk

Kasserer

Henning Ingemann Larsen
Paukevej 5, DK-4200 Slagelse
58 52 76 61
kasserer@numismatik.dk

Bankkonto: Den Danske Bank
Reg: 1551 Konto: 3517 556300

Provinsrepræsentant

Birger Bentsen
Samsøvej 1,
DK-4700 Næstved
55 77 19 66
brevbud@numismatik.dk

Sekretær

Lars Christensen
sekretaer@numismatik.dk

Bestyrelsesmedlem

Mads Smedman
40 36 16 84

Bestyrelsesmedlem

Henrik Jensen
39 56 07 90

Bestyrelsesmedlem

Torben Juul Hansen
32 97 43 93
num-rap@numismatik.dk

DNF-kalenderen

September

6. tirsdag Seddel-fraktionen - SB65
12. mandag Eftersyn auktion 517
14. onsdag Bethesda, Rømersgade 17

Oktober

4. tirsdag Seddel-fraktionen - SB65
10. mandag Eftersyn auktion 515
12. onsdag Bethesda, Rømersgade 17
29. Lørdag Generalforsamling

Bemærk: Afholdes i Radisson Blu Falkoner Hotel.
Auktion 519.

30. Søndag Møntbørs 2016.

November

1. tirsdag Seddel-fraktionen - SB65
14. mandag Eftersyn auktion 516
16. onsdag Bethesda, Rømersgade 17

Auktionseftersyn

Afholdes i biblioteket kl. 19.00-21.00
Sønder Boulevard 65, Kbh V

Anden mandag i måneden

12. september Auktion 517

10. oktober Auktion 518 + 519

14. november Auktion 520

brevbud@numismatik.dk

Brevbud skal være provinsrepræsentanten i hænde senest:

KL 18.00 DAGEN FØR AUKTION
for at blive taget i betragtning.

Oplys navn, medlems-nummer, auktions-dato, lot-numre, samt maximum-bud.

brevbud@numismatik.dk
tlf. 20 27 42 73

Eller numismatik.dk

Your Treasures are in Good Hands with us

- Over 35 years of experience and expertise
- More than 10,000 clients worldwide
- Top quality color printed catalogues
- International customer care:
Phone +49 541 9620-20

Yearly 4 internationally recognized
auctions for coins and medals
with remarkable hammer prices!

Profit from our experience of more than 130 successful auctions –
consign your coins and medals! More information: www.kuenker.com

Fritz Rudolf Künker GmbH & Co. KG
Gutenbergstraße 23 · 49076 Osnabrück · Germany
Phone +49 541 9620-20 · Fax +49 541 9620-222
www.kuenker.com · service@kuenker.com
Located in: Berlin, Munich, Osnabrueck

